

FONDS VOOR CULTUURPARTICIPATIE

Conferentie monitoring en evaluatie: wat willen we van elkaar leren?

17 SEPTEMBER 2009, THEATER SPANT! TE BUSSUM

Kort verslag

Met dank aan voorzitters en verslagleggers:

Helma Geerlings, Michiel Gerding, Piet Hagnaars, Marjo van Hoorn, Teunis IJdens,
Jan-Pieter Maaijwee, Josefiene Poll, Désirée Rozestraten, Hans Takacs, Marlies Tal, Anneloes
Vermeulen, Kirsten Vogd en Paul Vogelesang.

Inhoudsopgave

Inleiding en opening door Jan Jaap Knol, directeur Fonds voor Cultuurparticipatie	3
Aanpak van de jaarlijkse internetenquête onder gemeenten en provincies door Rento Zoutman, senior adviseur DSP-groep	5
Verantwoording van de keuze van onderwerpen voor de werksessies door Teunis IJdens, Cultuurnetwerk Nederland	6
Verslag sessie 1. Jaarlijkse internetenquête voor gemeenten en provincies	8
Verslag sessie 2. Bevolkingsonderzoek naar (actieve) cultuurparticipatie	10
Verslag sessie 3. Maatschappelijke effecten van beleid ter bevordering van actieve cultuurparticipatie	12
Verslag sessie 4. Evaluatieonderzoek talentontwikkeling en culturele loopbaan	15
Verslag sessie 5. Leren van volkscultuurprojecten	17
Verslag sessie 6. Sturingsvraagstukken rond steunfuncties en centra voor de kunsten	19
Bijlage: Lijst van deelnemers	23

Inleiding en opening door Jan Jaap Knol, directeur Fonds voor Cultuurparticipatie

Het gaat goed met de cultuurparticipatie. Het is het tweede jaar dat de Cultuurkaart in gebruik is en waarmee vele jongeren culturele activiteiten bezoeken. Daarnaast zijn de provincies en 35 grote gemeenten bezig met hun programma's om cultuurparticipatie te bevorderen. Ook het fonds is nu volop bezig met zijn werkzaamheden. Het grotendeels positieve advies van de Raad voor Cultuur en de reactie van de minister ervaart het fonds als steun in de rug. Maar laten we ons niet in dit enthousiasme verliezen. Deze dag staat de volgende vraag centraal: hoe kunnen we volgen wat er nu daadwerkelijk in de praktijk van deze programma's terecht komt?

Het fonds hecht veel belang aan de monitoring en evaluatie van de *Regeling cultuurparticipatie* en van de programma's cultuurparticipatie van gemeenten en provincies. Monitoring en evaluatie staan volgens de benadering van het fonds in het teken van leren en verbeteren, niet van verantwoorden en afrekenen. Het gaat om het verzamelen, verspreiden, delen én gebruiken van kennis die de kwaliteit van het cultuurparticipatiebeleid ten goede komt. Het fonds wil daarbij inzetten op samenwerking met gemeenten en provincies en op samenwerking tussen gemeenten en provincies onderling. Door verbindingen te leggen tussen landelijke en decentrale monitoring en evaluatie en tussen activiteiten van meerdere gemeenten en provincies worden onderzoek en andere kennisactiviteiten verrijkt, leveren ze meer inzicht op én zijn per saldo kosten te besparen. Het fonds stemt activiteiten op het vlak van monitoring en evaluatie ('moneva') met IPO, VNG en het ministerie van OCW af in de werkgroep moneva. De werkgroep bestaat uit Sandra Uijlenbroek en Jan-Leendert Verduijn (namens het IPO), Lydia Jongmans en Olga Smit (namens de VNG), Robert Oosterhuis (namens OCW) en Marie-Louise Smolenaars en Chrit van Rensen (namens het FCP). Teunis IJdens (Cultuurnetwerk Nederland) is adviseur van de werkgroep.

Bij monitoren gaat het om het volgen van wat er gebeurt. Het is een beschrijving. Pas daarna komt de evaluatie waarin je een waardering koppelt aan wat er gebeurt. Het fonds vindt het belangrijk dat monitoren en evaluatie niet getrokken wordt in de sfeer van verantwoording afleggen. Dit heeft ook het risico dat dingen rooskleuriger worden voorgespiegeld dan dat ze zijn. Doel is wél dat men door monitoren en evalueren leert van de ervaringen die zijn opgedaan. Het gaat dus om informatie waarmee je beleid en de uitvoeringspraktijk ervan kunt verbeteren. Monitoren en evalueren is daarmee integraal onderdeel van de beleidscyclus.

Vervolgens kom je bij de vraag: welke informatie verzamel je dan? De werkgroep heeft drie domeinen vastgesteld:

- het domein 'Sturen en leren', dat gaat over het beleid van de deelnemende overheden en het fonds;
- het domein 'Doen en leren', dat gaat over de praktijk van de instellingen die het beleid uitvoeren;
- het domein 'Analyse en reflectie' waarin kennis over de context en ontwikkelingen en mogelijke implicaties voor beleid en praktijk centraal staan.

De landelijke aanpak van monitoren en evalueren bestaat uit vier onderdelen:

- een jaarlijks internetenquête onder gemeenten en provincies om algemene informatie te verzamelen over het beleid van deze partijen;
- een jaarlijkse enquête onder de instellingen die betrokken zijn bij de uitvoering van beleid;
- kennisateliers actieve cultuurparticipatie voor het delen en verspreiden van kennis, in de vorm van kennisnetwerken;

- specifieke, gezamenlijke kennisactiviteiten voor fonds, gemeenten en provincies. Het kan gaan om onderzoek, maar ook om bijvoorbeeld uitwisselingsbijeenkomsten rondom bepaalde thema's.
De bijeenkomst van vandaag is bedoeld om te achterhalen welke thema's en welke kennisactiviteiten dat moeten zijn.

Het fonds wil de bevindingen uit deze landelijke kennisactiviteiten bundelen in het *Jaarboek actieve cultuurparticipatie*. De ontwikkelingen in actieve cultuurparticipatie worden in dit jaarboek in beeld gebracht. Het gaat dan om het beleid van het fonds, de provincies en gemeenten en van de uitvoeringspraktijk van de instellingen. Voor dit jaarboek wordt gebruik gemaakt van diverse bronnen en auteurs:

- landelijk onderzoek moneva;
- provinciaal en gemeentelijk onderzoek moneva;
- ander relevant landelijk en decentraal onderzoek;
- andere kennisactiviteiten actieve cultuurparticipatie.

Het jaarboek wordt naar verwachting jaarlijks in mei gepresenteerd op een landelijke conferentie. Maar voor het zover is zullen er eerst gegevens verzameld moeten worden. Eén bron voor dit jaarboek is de jaarlijkse internetenquête onder gemeenten en provincies. De DSP groep zal deze internetenquête uitvoeren. Het doel van deze internetenquête is inzicht krijgen in ontwikkelingen, aanpak en resultaten van beleid. Belangrijk uitgangspunt hierbij is dat de gemeenten en provincies niet enkel als 'respondent' maar ook als bron en coproductent van kennis worden gezien. Rento Zoutman van de DSP groep geeft nu een korte toelichting over hoe zij dat willen gaan aanpakken. En in één van de deelsessies zal hij verder met een aantal van jullie verder praten over de inhoud van deze jaarlijkse internetenquête.

Het fonds wil de bevindingen uit deze landelijke aanpak bundelen in een *Jaarboek actieve cultuurparticipatie* waarin de ontwikkelingen in actieve cultuurparticipatie in beeld worden gebracht. Het gaat dan om het beleid van het fonds, de provincies en gemeenten en van de uitvoeringspraktijk van de instellingen. Het jaarboek wordt jaarlijks in mei gepresenteerd op een landelijke conferentie. Maar voor het zover is zullen er eerst gegevens verzameld moeten worden. Eén bron voor dit jaarboek is de jaarlijkse internetenquête onder gemeenten en provincies. De DSP groep zal deze internetenquête uitvoeren.

VRAAG

- *Het fonds voert nu een grote regie op de kennisuitwisseling tussen gemeenten. Is er ook een plek waar overheden samen in gesprek kunnen gaan en bij elkaar kunnen shoppen? Aanvullend hierop: er is geen digitaal netwerk meer voor ambtenaren cultuur en dat wordt gemist.*

Jan Jaap Knol: 'Zo'n digitaal netwerk pak ik graag op. Maar heb daar wel mijn bedenkingen bij. Een dergelijk digitaal netwerk valt of staat met jullie betrokkenheid. Daar moeten we dus allemaal goed over nadenken. We gaan kijken of we dit kunnen organiseren en hoe dat zich verhoudt tot de kennisateliers die hier ook voor bedoeld zijn.'

[op de website van het fonds is de digitale presentatie terug te vinden]

Aanpak van de jaarlijkse internetenquête onder gemeenten en provincies door Rento Zoutman, senior adviseur DSP-groep

Het doel van de internetenquête is inzicht krijgen in ontwikkelingen, aanpak en resultaten van beleid. Belangrijk uitgangspunt hierbij is dat de gemeenten en provincies niet als 'respondent' maar als bron en coproducent van kennis worden gezien. Rento Zoutman van de DSP groep geeft een korte toelichting over hoe zij dat willen gaan aanpakken.

De DSP-groep heeft de afgelopen jaren op verschillende manieren te maken gehad met het Actieplan Cultuurbereik. Onder andere door het organiseren van een conferentie over wat tien jaar Actieplan Cultuurbereik heeft opgeleverd met de gemeente Rotterdam. Ook heeft de DSP-groep een aantal gemeenten geholpen bij het ontwikkelen van hun cultuurnota. De DSP-groep is dus thuis in de beleidssystematiek en het cultuurbeleid. Maar het terrein van cultuurparticipatie is breed en vormt daarmee een uitdaging voor het projectteam van de DSP-groep die de jaarlijkse internetenquête zal vormgeven en uitvoeren. De projectleider vanuit de DSP-groep is Rento Zoutman [red.] die dit samen met Stella Blom en Manja Ambraham gaat realiseren.

Wat levert de enquête nu eigenlijk op? Allereerst levert de vragenlijst jaarlijks informatie op, die na vier jaar gebruikt wordt voor de evaluatie. Het moet dus informatie opleveren waarmee geëvalueerd kan worden en waarmee de programma's eventueel (tussentijds) aangepast kunnen worden.

Daarnaast kunnen de gemeenten en provincies de informatie uit de internetenquête gebruiken voor hun eigen monitoring en evaluatie en levert de enquête informatie voor het jaarboek.

Hoe kan de informatie uit de enquête gebruikt worden om te leren en te verbeteren? Allereerst is draagvlak en betrokkenheid van de gemeenten en provincies bij de voorbereiding en uitvoering van deze enquête nodig. Vragenlijsten invullen vinden mensen nu eenmaal vervelend, zeker als ze te lang zijn en als de vraagstelling niet goed is. Door met gemeenten en provincies in gesprek te gaan over de vragen die in de enquête gesteld moeten worden hoopt DSP-groep op het gewenste draagvlak. Maar gemeenten en provincies zullen zelf tijd moeten reserveren om de vragenlijst in te vullen.

Een eerste aanzet voor de enquête is er al. De enquête zal bestaan uit een standaarddeel met daarin vragen over waar het beleid toe geleid heeft tot nu toe. Bijvoorbeeld: wat zijn de doelgroepen, welke investeringen zijn gedaan, met wie wordt er samengewerkt, wat zijn eventuele knelpunten, en op wijze wordt de monitoring vormgegeven. Naast dit standaard gedeelte is er ruimte voor themagedeeltes waar het mogelijk moet zijn dieper in een bepaalde beleidspraktijk te duiken. Bijvoorbeeld: verankeren en vernieuwen, inzetten op bepaalde doelgroepen (jeugd), of het bereiken van de ongeorganiseerde amateurkunst.

Voor elk van deze delen moet worden bepaald: 'Welke vragen moeten we stellen'. Mede op basis van de uitkomsten van de deelsessie vanmiddag en de bespreken in de werkgroep moneva stelt DSP-groep een vragenlijst op. De concept-vragenlijst wordt bij een aantal gemeenten en provincies getest. Vervolgens zullen we in 2009, 2010 en 2011 in het najaar de vragenlijst uitzetten. Nog dit jaar kunnen gemeenten en provincies uiterlijk in de eerste week van december de eerste vragenlijst verwachten.

Elk jaar verschijnt een rapportage van de DSP-groep, waarin we de resultaten ook zullen plaatsen in een bredere context en onderwerpen zullen aandragen voor kennisdeling. Het gegevensbestand zal vervolgen ook gebruikt worden voor de eindevaluatie.

VRAGEN

- *Er is een groot verschil tussen het beleid van gemeenten en provincies. Wordt met dit onderscheid in de vragenlijst rekening gehouden?*

Jan Jaap Knol: 'Naast de verschillen tussen gemeenten en provincies zijn er ook grote verschillen tussen de programma's. Deze verschillen vragen een meer diepgaandere vorm van informatie verzamelen en verspreiden. Vandaar ook de andere kennisactiviteiten. De jaarlijkse enquête is bedoeld om een algemeen beeld te schetsen. Het is herhaalbaar en bovendien kun je door standaardisering van vragen een vergelijking maken.

- *Gaat de enquête alleen over het programma cultuurparticipatie of ook over wat in het reguliere cultuurbeleid van de gemeenten en provincies aan cultuurparticipatie wordt gedaan?*

Jan Jaap Knol: 'Daar moeten we het vandaag over hebben. Ik denk dat het sterker is om het gehele beleid van een gemeente voor cultuurparticipatie aan bod te laten komen in de vragenlijst. Een interessante vraag hierbij vind ik 'waarin denk je dat jouw gemeente zich onderscheidt van andere gemeenten?'

- *Is het gegevensbestand ook beschikbaar voor gemeenten en provincies om te gebruiken?*

Rento Zoutman: 'Wij gebruiken het programma SurveyMonkey voor de enquête en de gegevens worden omgezet in een SPSS-databestand. SPSS is een softwareprogramma voor statistische analyse van onderzoeksgegevens. Om gebruik te kunnen maken van het databestand moet een gemeente of provincie dus wel die software hebben en kunnen hanteren. Deze vraag wordt met het projectteam van DSP en met de opdrachtgever en de begeleidingscommissie besproken.

[op de website van het fonds is de digitale presentatie terug te vinden]

Verantwoording van de keuze van onderwerpen voor de werksessies door Teunis IJdens, Cultuurnetwerk Nederland

De keuze van de thema's voor de zes werksessies, uitgezonderd de eerste (over de jaarlijkse internetenquête) is gebaseerd op een inventarisatie van onderwerpen in de werkplannen (programma's cultuurparticipatie) van provincies en gemeenten. Die thema's lenen zich mogelijk voor gezamenlijk onderzoek of andere kennisactiviteiten (bijvoorbeeld expertmeetings, workshops en dergelijke) van meerdere gemeenten en provincies en het fonds. Rond die thema's zijn verbindingen te leggen tussen landelijk en decentraal onderzoek en tussen onderzoek door of in opdracht van verschillende gemeenten en provincies. Daarmee bevorderen gemeenten, provincies, fonds en andere betrokken partijen dat kennis gedeeld wordt én wordt het mogelijk om onderzoek en andere kennisactiviteiten te bekostigen waar ieder voor zich op zijn eentje niet voldoende middelen voor heeft. De keuze van de thema's wordt hierna kort toegelicht.

1. DE JAARLIJKSE INTERNETENQUÊTE ONDER GEMEENTEN EN PROVINCIES.

Vanzelfsprekend werd er een sessie gewijd aan de jaarlijkse internetenquête. Daarnaast heeft Cultuurnetwerk Nederland in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie onderwerpen geïnventariseerd die expliciet in de werkplannen van provincies en gemeenten genoemd worden in verband met monitoring en evaluatie of waar meerdere gemeenten en provincies elders in hun werkplan aandacht aan besteden. De resultaten van de inventarisatie van onderwerpen zijn besproken in de werkgroep moneva.

De inventarisatie leverde in totaal twaalf thema's op die in de werkplannen van meerdere gemeenten en provincies genoemd worden onder de titel monitoring en evaluatie of die elders in het werkplan aandacht krijgen en zich goed lijken te lenen voor gezamenlijk onderzoek of andere gezamenlijke kennisactiviteiten. Dat waren de volgende thema's in willekeurige volgorde:

- bevolkingsonderzoek naar actieve cultuurparticipatie.
- leren van projecten (projectevaluaties);
- de positie van lokale centra voor de kunsten;
- de rol van steunfuncties in provinciaal (en gemeentelijk) beleid;
- talentontwikkeling en culturele loopbaan;
- beschrijving en evaluatie van volkscultuurprojecten;
- vormen en effecten van deskundigheidsbevordering;
- overdracht en verankering van innovatie en *good practices*;
- maatschappelijke effecten van actieve cultuurparticipatie;
- sturing en verantwoording via regels, relaties en netwerken;
- amateurkunst als partner bij binnenschoolse cultuureducatie;
- moeilijke doelgroepen.

2. BEVOLKINGSONDERZOEK NAAR (ACTIEVE) CULTUURPARTICIPATIE.

De keuze voor de sessies is vervolgens als volgt tot stand gekomen. Het eerste onderwerp (bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie) scoorde verreweg het hoogst: dit wordt het meest door gemeenten en ook door een aantal provincies genoemd. Daarom is op basis van de inventarisatie besloten om naast de jaarlijks internetenquête in ieder geval ook een sessie aan dat onderwerp te wijden.

3. MAATSCHAPPELIJKE EFFECTEN VAN ACTIEVE CULTUURPARTICIPATIE EN VAN CULTUURPARTICIPATIEBELEID.

4. TALENTONTWIKKELING EN CULTURELE LOOPBAAN.

Contactpersonen van provincies en gemeenten is vervolgens bij de inschrijving voor de conferentie gevraagd om drie van de overige elf thema's aan te klikken waar ze het meeste belang aan hechten met het oog op de monitoring en evaluatie van de *Regeling cultuurparticipatie*. Daarvan scoorden twee onderwerpen duidelijk het hoogst en dat bleef zo naarmate het aantal inschrijvingen toenam:

- maatschappelijke effecten van cultuurparticipatie en cultuurparticipatiebeleid;
- talentontwikkeling en culturele loopbaan.

Aan die twee onderwerpen wordt daarom ook een sessie gewijd.

5. LEREN VAN VOLKSCULTUURPROJECTEN.

6. STURINGSVRAAGSTUKKEN ROND STEUNFUNCTIES EN CENTRA VOOR DE KUNSTEN.

De resterende twee onderwerpen zijn gekozen uit de volgende thema's: sturing en verantwoording, lokale centra voor de kunsten; steunfuncties; volkscultuur; en leren van projecten. Deze trokken bij inschrijving weliswaar minder belangstelling dan maatschappelijke effecten en talentontwikkeling maar wel duidelijk meer dan de onderwerpen die het laagst scoorden (moeilijke doelgroepen, deskundigheidsbevordering, overdracht en verankering en amateurkunst als partner bij binnenschoolse cultuureducatie). Na overleg met het fonds en de werkgroep moneva is besloten om hier de volgende twee thema's van te maken:

- leren van volkscultuurprojecten;
- sturingsvraagstukken met betrekking tot centra voor de kunsten en steunfunctie-instellingen.

Volkscultuur is een nieuw thema in het cultuurparticipatiebeleid dat politiek in de aandacht staat en waar nog nauwelijks beleids- en evaluatieonderzoek naar gedaan is. De monitoring en evaluatie van de *Regeling cultuurparticipatie* biedt een goede gelegenheid om in die lacune te voorzien. Het thema

'leren door projecten (projectevaluaties)' is dus gecombineerd met het thema 'beschrijving en evaluatie van volkscultuurprojecten'. Op dezelfde manier is het thema 'sturing en verantwoording' gekoppeld aan de relatie met centra voor de kunsten en steunfunctie-instellingen en gaat het hierbij in het bijzonder over de infrastructuur en ondersteuning voor actieve cultuurparticipatie.

Verslag sessie 1. Jaarlijkse internetenquête voor gemeenten en provincies

DOEL: VRAGEN GENEREREN VOOR DE INTERNETENQUÊTE DIE JAARLIJKS ONDER GEMEENTEN EN PROVINCIES WORDT GEHOUDEN IN HET KADER VAN DE MONITORING EN EVALUATIE VAN DE *REGELING CULTUURPARTICIPATIE*

Het Fonds voor Cultuurparticipatie is van plan om jaarlijks een *Jaarboek actieve cultuurparticipatie* uit te brengen dat een beeld geeft van ontwikkelingen op het gebied van de actieve cultuurparticipatie en het ter zake gevoerde beleid. Het *Jaarboek actieve cultuurparticipatie* wordt samengesteld uit verschillende bronnen. Het betreft niet alleen onderzoek in opdracht van het fonds maar bijvoorbeeld ook artikelen naar aanleiding van ander onderzoek, statistische informatie over trends in actieve cultuurparticipatie, gegevens over de infrastructuur voor actieve cultuurparticipatie, en dergelijke. Eén van die bronnen is in ieder geval de jaarlijkse internetenquête onder provincies en gemeenten die deelnemen aan de *Regeling cultuurparticipatie*. De eerste editie van de internetenquête, die eind van dit jaar wordt gehouden, moet een beeld geven van de aanpak en uitvoering van de provinciale en gemeentelijke programma's cultuurparticipatie. Gemeenten en provincies wordt tevens gevraagd om aan te geven welke ontwikkelingen zich naar hun mening voordoen in de actieve cultuurparticipatie en in de ondersteuning daarvan. Andere vragen zullen betrekking hebben op het functioneren van de *Regeling cultuurparticipatie* en op het beleid en de werkwijze van het fonds. Uitgangspunt voor de opzet en aanpak van de enquête is, dat monitoring en evaluatie gericht zijn op leren en verbeteren, niet op verantwoorden. Gemeenten en provincies worden niet als 'respondent' benaderd maar als coproducent van kennis over beleid en praktijk op het gebied van actieve cultuurparticipatie. Dat houdt in dat ze ook van meet af aan betrokken worden bij de ontwikkeling van de vragenlijst voor de enquête.

INHOUDELIJKE EN PROCEDURELE EISEN

De zes deelnemers aan deze sessie hebben gezamenlijk eisen geformuleerd waaraan de enquête volgens hen moet voldoen:

- Herkenbaar: ambtenaren moeten met de gegevens een vertaalslag kunnen maken naar de eigen beleidsplannen;
- De resultaten moeten vergelijkbaar zijn zonder dat de eigenheid van een specifieke gemeente/provincie verloren gaat;
- De gegevensverzameling moet een nationale bench mark kunnen zijn voor regionale en lokale programma's en inzicht bieden op de verschillende niveaus;
- De enquête moet aansluiten op landelijke onderzoeken;
- De enquête moet inzicht verschaffen in zowel beleidsmatige als procedurele knelpunten waar aanvragers mee worden geconfronteerd;
- De enquête moet beknopt zijn maar niet beperkt;
- Er moeten gegevens uit zowel stad als platteland verzameld worden;

- De enquête moet een instrument leveren om sturing (sturing op sturingsmodellen, concepten en contracten) te kunnen beoordelen in kwalitatieve zin;
- De enquête moet een beeld geven van wat er gebeurt op het inhoudelijk vlak: bijvoorbeeld activiteiten, methodes, doelgroepen, thema's, typering activiteiten, rollen en instrumenten;
- De enquête moet zowel kwantitatieve gegevens als kwalitatieve gegevens verzamelen;
- De rapportages moeten het meerjarig perspectief in beeld brengen, waar staan we over vier jaar;
- Gegevens verzamelen over verankering: waar loop je tegenaan en wat gaat er goed;
- De enquête moet zich richten op datgene wat op terrein van cultuurparticipatie wordt gedaan als direct gevolg van het Programma Cultuurparticipatie.

RUBRICERING VAN ONDERWERPEN EN VRAGEN

Vervolgens hebben de zes deelnemers suggesties gedaan voor onderwerpen die aan de orde gesteld moeten worden en voor de daarbij behorende vragen.

- analyses van de programma's (verdiepingsslag);
- wat (inhoud):
 - op welke terreinen bent u actief?
 - hoe is de feitelijke inzet per terrein (uitgedrukt in percentages)?
 - welk budget is gemoeid met het programma?
 - heeft u gekozen voor bepaalde doelgroepen (zo ja, welke)?
 - met welke partners werkt u samen in de uitvoering van het programma?
 - op welk gebied heeft het programma betrekking?
 - wat zijn de resultaten? (hoe te benoemen...)?
 - wat loopt er goed en wat loopt er niet goed?
 - welke factoren zijn daar op van invloed geweest?
- hoe (procedure):
 - wat is de procedure en de verhouding tussen het fonds en de provincies en gemeenten?
 - wat is de procedure en de verhouding tussen u en uw partners?
 - welke rollen vervult u daarin: subsidiegever, gesprekspartner, coördinator, opdrachtgever, uitvoerder, facilitator?
 - welke instrumenten worden ingezet (gedifferentieerd naar amateurkunst en volkscultuur)?
 - op welke wijze is het programma in de gemeente of provincie georganiseerd?
 - op welke wijze maakt monitoring deel uit van de beleidscyclus en welke methodiek wordt hiervoor gebruikt?
 - waar hebben gemeenten en provincies de activiteiten, die een relatie hebben met amateurkunst, cultuureducatie en volkscultuur geplaatst?
- ervaringen.
 - hoe gebeurt het?
 - hoe is het programma georganiseerd in z'n uitvoering?
 - hoe vindt eventueel bijstelling plaats?
 - hoe vindt (eigen) monitoring plaats (door gemeente of provincie)?
 - hoe worden burgers actief bij het programma betrokken?
 - welke instrumenten worden gebruikt?
- meningen;

SPECIFIEKE THEMA'S (VERDERE UITDIEPING):

- beleid voor cultureel bewustzijn voor mensen met een beperking;
- hoe verhoudt dat wat het fonds doet zich tot vergelijkbare beleidsterreinen;
- verhouding met jeugdcultuurfonds;
- combinatiefuncties;
- inventariseren van leervragen;
- verbreding volkscultuur als vraag.

AANBEVELINGEN

- Bij de inrichting van de enquête en de formulering van de vragen aansluiten op de analyse die door Cultuurnetwerk Nederland is gedaan en ook de terminologie van die analyse gebruiken.
- Let op de formulering van de vragen: enquête moet gericht worden op de doelgroep.

Verslag sessie 2. Bevolkingsonderzoek naar (actieve) cultuurparticipatie

DOEL: EEN PLAN VAN AANPAK MAKEN OM OPTIMAAL RENDEMENT TE HALEN UIT GEMEENTELIJK, PROVINCIAAL EN LANDELIJK BEVOLKINGSONDERZOEK NAAR (ACTIEVE) CULTUURPARTICIPATIE.

Vier provincies en ongeveer 20 gemeenten geven in hun werkplan (programma cultuurparticipatie) te kennen dat ze bevolkingsonderzoek (willen) laten doen naar (actieve en receptieve) cultuurparticipatie. Dat is reden genoeg om in verband met de monitoring en evaluatie van de *Regeling cultuurparticipatie* aandacht te besteden aan het doel, de opzet, de resultaten en het gebruik van dergelijk onderzoek. Waarom laten ze dergelijk onderzoek doen? Wat doen ze ermee? En wat is de meerwaarde van decentraal bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie ten opzichte van landelijk cultuurparticipatieonderzoek zoals dat (vooral) door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) wordt gedaan? Opmerkelijk genoeg wordt voor zover wij dat zo snel hebben kunnen bekijken in geen enkele aanvraag bij dit onderwerp verwezen naar de Richtlijn Cultuurparticipatie Onderzoek (RCO) die in 2001 werd ontwikkeld om de vergelijkbaarheid van decentraal cultuurparticipatieonderzoek te bevorderen. Is de toepassing van de RCO vanzelfsprekend geworden? Of is de RCO bij decentrale onderzoekers en beleidsambtenaren uit beeld geraakt of helemaal niet in beeld gekomen? Is er (weer) behoefte aan standaardisering van vragenlijsten? Moet er een *update* van de RCO komen? Wat kunnen gemeenten, provincies, fonds en andere partijen gezamenlijk doen om de kwaliteit en het rendement van decentraal cultuurparticipatieonderzoek te bevorderen?

WAAR MOET JE AAN DENKEN ALS HET GAAT OVER DOEL EN GEBRUIK VAN BEVOLKINGSONDERZOEK NAAR CULTUURPARTICIPATIE?

De deelsessie begint met presentaties van Olga Smit en Louise Henderickx (gemeente Rotterdam) en Nadet Somers (Scoop, het onderzoeksbureau van de provincie Zeeland) over cultuurparticipatieonderzoek in Rotterdam en Zeeland.

GEMEENTE ROTTERDAM

Rotterdam doet sinds 2001 bevolkingsonderzoek naar cultuurdeelname. In 2001 was het doel van het bevolkingsonderzoek beleidsverantwoording vanuit een politieke behoefte, naast een algemene monitoring van cultuurparticipatie. De resultaten waren bedoeld voor beleidsontwikkeling: de

vertaalslag. Het bevolkingsonderzoek is uitgevoerd door een aantal vragen op te nemen in de vrijetijdsomnibus (VTO) die sinds 1999 tweejaarlijks plaatsvindt. Dit is uitgevoerd door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek Rotterdam (COS). Naast een schriftelijke enquête hebben er huisbezoeken plaatsgevonden bij het allochtone deel van de bevolking, om ook hen te bereiken. Sinds 2007 vindt vervolgonderzoek plaats op deelgemeenteniveau. Via extra enquêtes wordt inwoners gevraagd naar hun behoeftes en naar hun bekendheid met lokale voorzieningen. Met deze data wordt ook onderzoek gedaan naar de subgroep jongeren. Dit wordt vergeleken met cultuurparticipatie door jongeren op landelijk niveau en met ouderen. Volgens de gemeente Rotterdam heeft cultuurparticipatieonderzoek pas waarde als de gegevens worden geanalyseerd, waarbij je cultuurbereik koppelt aan de specifieke situatie van de stad.

Voor het bevolkingsonderzoek is gebruik gemaakt van de Richtlijn Cultuurparticipatie Onderzoek (RCO). Bij enkele vragen is afgeweken van de standaardvragen: de antwoordcategorieën zijn verruimd. Zo zijn de eigentijdse vormen van cultuur meegenomen in het onderzoek. De ervaringen met de RCO in Rotterdam zijn dat de lijst niet actueel/eigentijds is, te veel gericht is op het aantal keren dat personen een bezoek hebben gebracht aan een instelling. Rotterdam wil juist graag weten waar de belangstelling ligt van de mensen en hoe je mensen over de drempel kunt trekken om mee te doen aan cultuur. Rotterdam vergelijkt zich niet met andere steden omdat de bevolkingssamenstelling en het aanbod te veel afwijken. De trends binnen de gemeente worden wel gevolgd. Bij het spiegelen aan andere steden is het ook de vraag waarom je dat doet: om hetzelfde te worden als zij of wil je juist je eigen stad ontwikkelen?

Rotterdam heeft voor het programma cultuurparticipatie 2009-2012 gebruik gemaakt van de resultaten van de VTO 2007. De outputdoelstellingen, met het oog op de VTO 2011, zijn tweeledig: een blijvende stijgende lijn in cultuurparticipatie en deelname aan vrijetijdskunst moet met 1% groeien ten opzichte van 2007. De VTO op deelgemeenteniveau had sociale doelstellingen: meer gebiedsgericht gaan werken, inzoomen op belangstelling en behoeftes van de bevolking en het opsporen van blinde vlekken in het aanbod en de participatie.

ZEELAND

Nadet Somers licht toe waarom en hoe cultuurparticipatieonderzoek in Zeeland wordt gedaan. Allereerst verduidelijkt zij dat je de provincie Zeeland door het schaalniveau absoluut niet kunt vergelijken met een stad als Rotterdam. De provincie heeft net zoveel inwoners als Rotterdam Zuid, wat uiteraard bepalend is voor het culturele aanbod. Een positieve bijkomstigheid is dat daardoor de noodzaak tot samenwerken groot is. Scoop heeft naast consultants op het gebied van kunst, cultuur en zorg ook een afdeling onderzoek. Vanuit de provincie is veel vraag naar onderzoek. Op basis van de RCO zijn voor het bevolkingsonderzoek in 2002 vragen geformuleerd. Somers heeft de cijfers geanalyseerd. Dat was lastig, want vergelijken met andere gemeenten/ provincies is niet mogelijk.

In 2008 heeft een tweede bevolkingsonderzoek plaatsgevonden, maar daarbij is de RCO losgelaten. Er is meer ingezet op cultureel erfgoed en op het gebruik van festivals en theatervoorzieningen door de eigen bevolking. Het blijkt dat Zeeland zijn eilandenstructuur nog niet is ontgroeid: de drempels zijn hoog. Dat komt onder andere door de infrastructuur en geografische situatie. Dit maakt dat de zuidelijke helft van Zeeland meer op Vlaanderen, de oostelijke helft op Bergen op Zoom en de noordelijke helft op Rotterdam is georiënteerd. De afstanden zijn te groot, voor zowel jongeren als ouderen. [Louise Henderickx geeft aan dat er in Rotterdam een vergelijkbare drempel is: de onveiligheid op straat maakt dat mensen niet graag 's avonds over straat gaan.] Specifiek voor Zeeland is de leegloop van het platteland: mensen trekken weg uit de dorpen. Voor de provincie is

het een belangrijke vraag hoe cultuur in te zetten is om dit tegen te gaan. Cultuur maakt leefbaarder en zorgt dus voor sociale cohesie, waardoor mensen minder snel vertrekken.

DISCUSSIE

De elf deelnemers aan deze sessie discussiëren vervolgens over het doel en het gebruik van cultuurparticipatieonderzoek. Algemeen kan gezegd worden dat de cijfers van een bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie op zich niks zeggen. Het gaat om de analyse ervan en wat je er mee doet in de beleidsontwikkeling. Het is de vraag of cultuurparticipatieonderzoek een onderzoek is naar cultuuruitingen of naar het gebruik van gesubsidieerde instellingen. Volgens Olga Smit hangt dat af vanuit welke plek de RCO bedacht is: vanuit OCW ging het verantwoording. Provinciaal en gemeentelijk onderzoek dient een ander belang, namelijk input voor beleidsontwikkeling.

De deelnemers komen tot de conclusie dat afstemming en overleg over cultuurparticipatieonderzoek niet primair gericht moeten zijn op de standaardisering van vragenlijsten en op het actualiseren van de RCO. Analyse van beschikbare onderzoeksresultaten en reflectie op de implicaties daarvan voor beleid en nader onderzoek zijn belangrijker. Kwaliteit en bruikbaarheid van onderzoek nemen toe als beleidsmensen en onderzoekers hierover met elkaar in gesprek gaan. De keuze voor een bepaalde onderzoeksopzet moet worden ingebed in een heldere beleidscontext: het gaat om kennis die nodig is om goed beleid te voeren. Daarnaast is het wel erg belangrijk dat de laatste onderzoeken en gebruikte vragenlijsten toegankelijk worden gemaakt.

CONCLUSIE

De deelnemers komen tot het volgende plan van aanpak voor de komende periode:

- Een bijeenkomst organiseren tussen gemeenten en provincies met het SCP over de relatie tussen landelijk en decentraal cultuurparticipatieonderzoek.
- Vereniging voor Statistiek en Onderzoek (VSO) uitnodigen voor een bijeenkomst om te komen tot standaardvragen voor cultuurparticipatieonderzoek.
- Het SCP kan gevraagd worden om nadere beleidsgerichte analyses te laten doen op basis van de AVO-gegevens: bijvoorbeeld trends in cultuurparticipatie in relatie tot het Actieplan Cultuurbereik 2001-2008 en de invloed van geografische kenmerken van regio's op de aard en omvang van cultuurparticipatie.

Verslag sessie 3. Maatschappelijke effecten van beleid ter bevordering van actieve cultuurparticipatie

DOEL: VRAGEN GENEREREN VOOR EVALUATIEONDERZOEK NAAR MAATSCHAPPELIJKE EFFECTEN VAN GEMEENTELIJK, PROVINCIAAL EN LANDELIJK BELEID TER BEVORDERING VAN ACTIEVE CULTUURPARTICIPATIE.

Aan (actieve) cultuurparticipatie worden in de aanvragen van meerdere gemeenten en provincies niet alleen effecten toegeschreven op de deelnemers of op het culturele leven maar ook verder strekkende maatschappelijke effecten op bijvoorbeeld de leefbaarheid en sociale cohesie van wijken. Wat met maatschappelijke effecten wordt bedoeld, welke inspanningen gemeenten en provincies zich daadwerkelijk getroosten om zulke effecten te bevorderen en hoe vastgesteld kan worden of beoogde effecten zich werkelijk voordoen, is niet zo duidelijk. Het fonds en zijn partners zijn in de unieke

gelegenheid om vergelijkend evaluatieonderzoek te laten doen naar de effectiviteit van beleid en projecten die (mede) ten doel hebben om maatschappelijke effecten teweeg te brengen. Daarbij is ook de vraag te stellen wat de bijzondere waarde van actieve cultuurparticipatie met het oog op die effecten is, bijvoorbeeld in vergelijking met welzijns- en sportactiviteiten. Dit onderzoek zou kunnen starten met een kritische *review* van onderzoek dat de laatste jaren in Nederland is gedaan naar maatschappelijke effecten van actieve cultuurparticipatie en van beleidsinterventies op dit gebied. Daarna is wellicht een aantal beleidsmaatregelen en projecten te selecteren voor vergelijkend evaluatieonderzoek. In de sessie wordt eerst aandacht besteed aan de status van uitspraken over maatschappelijke effecten in de gemeentelijke en provinciale werkplannen. Daarna worden vragen gegenereerd voor eventueel gezamenlijk evaluatieonderzoek naar maatschappelijke effecten van gemeentelijk en provinciaal cultuurparticipatiebeleid.

Helma Geerlings, student Kunstbeleid en -Management aan de Universiteit van Utrecht, presenteerde aan de 17 deelnemers van de sessie de resultaten van de analyse van de gemeentelijke en provinciale werkplannen. De hoofdvraag voor de analyse was: Welke betekenis wordt in gemeentelijke en provinciale werkplannen en door het fonds toegekend aan maatschappelijke effecten van cultuurparticipatiebeleid?

Er is geen eenduidige definiëring voor maatschappelijke effecten. Het gaat om een beschrijving die een kader vormt waarin verschillende betekenissen kunnen worden geplaatst. In verband met de aanvragen van gemeenten en provincies wordt onder maatschappelijke effecten verstaan:

- culturele, sociale en politieke effecten (theoretisch).
- sociale cohesie, wijken, leefbaarheid, cultureel burgerschap, veiligheid (praktisch).

In vrijwel alle aanvragen wordt aandacht besteed aan de omschreven maatschappelijke effecten. Het onderscheid tussen de maatschappelijke effecten van cultuurparticipatie en de maatschappelijke effecten van cultuurparticipatiebeleid is onduidelijk.

In alle gevallen wordt er uitgegaan van positieve effecten. Het ambitieniveau is gemiddeld hoog. Daarbij is een directe relatie tussen de hoogte van de ambities en de precisie van de omschrijving van de beoogde effecten. Hoe hoger de ambitie, hoe minder precies de omschrijving van de beoogde effecten. Meest voorkomende combinatie: sociale cohesie/wijken. Veel voorkomende combinaties: sociale cohesie/wijken/leefbaarheid en sociale cohesie/wijken/cultureel burgerschap. Minst voorkomend: veiligheid. De beleidsdoelen concurreren niet met elkaar, maar liggen in elkaars verlengde en/of zijn complementair.

Wat gemeente en provincies willen bewerkstelligen is veelal omschreven, maar hoe (met welke middelen) ze dat willen realiseren wordt nauwelijks genoemd. De middelen worden vooral genoemd in de programmalijnen.

Het algemene beeld is dat provincies en gemeenten er in slagen beoogde effecten te formuleren, maar dat deze beschrijvingen soms te ambitieus zijn. De beoogde effecten van de inzet van middelen vanuit de programmalijnen educatie en amateurkunst zijn helder omschreven in vergelijking met de omschreven effecten van middelen voor volkscultuur.

De algehele indruk is dat het beoordelen van programma's en het meten van beoogde effecten moeilijk is en dat de gemeenten en provincies veel ambitie hebben maar weinig fundering.

Bij deze analyse moet opgemerkt worden dat de aanvragen zijn geschreven volgens een *format* dat bedacht is door het Fonds voor Cultuurparticipatie. Hierdoor zijn veel zaken niet in de aanvragen terecht gekomen, omdat er naar het *format* toe is geschreven.

WELKE STATUS HEBBEN MAATSCHAPPELIJKE EFFECTEN IN DE WERKPLANNEN VAN GEMEENTEN EN PROVINCIES?

Het gaat om het effect van cultuur dat verder gaat dan de intrinsieke waarde van kunst. Bijvoorbeeld de effecten van evenementen en cultuurerfgoed. Het is interessant om te vragen wat voor effect een bepaalde activiteit heeft. Bijvoorbeeld activiteiten in de wijk, zoals community art. De maatschappelijke effecten van zo'n activiteit zijn de effecten van een activiteit op de wijk. Bijvoorbeeld in Emmen vertelt Frans Meerhoff: Daar zijn we met zestig inwoners samengekomen in het kader van erfgoed. Dit heeft mensen samengebracht die niet van elkaar wisten geïnteresseerd te zijn in archeologie. We moeten opzoek gaan naar een specifiek effect van cultuur en actieve cultuurparticipatie.

De term maatschappelijke effecten heeft vooral een politieke status. De overheid is een maatschappelijke organisatie, dus het cultuurbeleid is onderdeel van de maatschappelijke opdracht. Het cultuurbeleid moet dus een maatschappelijk effect hebben. Maar of dit dan het doel moet zijn of het middel blijft in het midden. Is cultuur een middel om maatschappelijke effecten mee te bewerkstelligen of zijn de maatschappelijke effecten een bijeffect en is het doel de bevordering van cultuur en cultuurparticipatie? Voor Jan Bessems van de provincie Limburg geldt dat als het culturele aspect in een activiteit vervangen kan worden door sport de activiteit maatschappelijk effecten tot doel heeft. Wordt een culturele activiteit georganiseerd om de cultuur en heeft het maatschappelijke effecten dan is het een middel.

Maar wat gemeenten en provincies in dit kader precies meten wordt overal verschillende geformuleerd. Het begrip maatschappelijk effect is dynamisch en de betekenis ervan is onderhevig aan het politieke klimaat.

WAT MOET JE WETEN OM HET EFFECT VAN CULTUURPARTICIPATIEBELEID OP SOCIALE COHESIE TE KUNNEN BEOORDELEN?

De deelnemers formuleren gezamenlijk de belangrijkste kennisvragen om het effect van cultuurparticipatiebeleid op sociale cohesie te kunnen beoordelen.

- 1 Welke definities van maatschappelijke effecten, cultuurparticipatie en sociale cohesie gaan we hanteren?
- 2 Inhoud: wat willen we bereiken met het beleid?
- 3 Hoe gaan we de effecten van cultuurparticipatie en het beleid hiervoor meten? (Onderzoek naar causaliteit, welke parameters?)
- 4 Op welke doelgroepen richten we het beleid?

Het is belangrijk om de krachten te bundelen, zodat er duidelijkheid is over definities. Er moeten operationele definities komen van begrippen als maatschappelijke effecten, sociale cohesie, wijken, leefbaarheid en cultureel burgerschap.

Daarnaast lopen er al onderzoeken en is het zaak afstemming te zoeken zodat het werk niet dubbel wordt gedaan. Het fonds kan hier volgens de deelnemers een rol in spelen door de kaders te scheppen.

Echter, niet alles is centraal op te leggen. Meetinstrumenten misschien wel, maar de lokale situatie vraagt toch om een eigen invulling. De beleidsdoelen krijgen per provincie en gemeenten vorm, maar ze kunnen dan gezamenlijk worden gemeten.

De deelnemers concluderen dat het mogelijk moet zijn om in 2010 gezamenlijk evaluatieonderzoek naar maatschappelijke effecten van cultuurparticipatiebeleid te starten.

Verslag sessie 4. Evaluatieonderzoek talentontwikkeling en culturele loopbaan

DOEL: EEN OFFERTEVERZOEK OPSTELLEN VOOR (GEZAMENLIJK) ONDERZOEK NAAR DE AANPAK, UITVOERING, WERKING EN EFFECTEN VAN TALENTONTWIKKELINGSPROJECTEN VOOR JONGEREN.

Talentontwikkeling en de culturele loopbaan van kinderen en jongeren is een belangrijk beleidsthema van het Fonds voor Cultuurparticipatie en krijgt ook veel aandacht in de programma's cultuurparticipatie. Gemeenten en provincies geven te kennen dat ze projecten op dit vlak willen opzetten en ondersteunen. Het fonds zal ook subsidieaanvragen voor dit soort projecten krijgen van instellingen op het gebied van actieve cultuurparticipatie. Doordat dus veel activiteiten op het vlak van talentontwikkeling en culturele loopbaan zichtbaar worden bij en via het fonds, is het fonds bij uitstek in de gelegenheid om vergelijkend en meerjarig evaluatieonderzoek te initiëren naar deze projecten. Als een aantal gemeenten en provincies met het fonds opdrachtgever worden van zulk evaluatieonderzoek, ontstaat een leerrijke en efficiënte verbinding tussen decentrale en landelijke evaluatie van talentontwikkelingsprojecten.

Een dergelijk evaluatieonderzoek kan ten eerste beschrijven wat talentontwikkelingsprojecten inhouden, door wie ze worden ontwikkeld en 'aangeboden', wat het doel ervan is, voor wie ze bestemd zijn en hoe ze opgezet zijn. Ten tweede kan het gaan om de uitvoering van de projecten: verlopen ze zoals bedoeld werd, welke knelpunten doen zich voor en hoe worden die opgelost, wat gaat goed en wat kan beter volgens organisatoren en deelnemers? Ten derde gaat het erom wat het effect van deze projecten is, niet alleen op de *skills* en competenties van deelnemers maar ook op hun 'culturele loopbaan' nadat ze aan een project hebben deelgenomen. Gaan ze op eigen houtje verder, en in welk verband doen ze hun ding dan? Melden ze zich aan voor een beroepsopleiding in de kunsten (mbo of hbo) en worden ze toegelaten?

Het volg- en evaluatieonderzoek moet betrekking hebben op een behoorlijk aantal talentontwikkelingsprojecten waar al met al een groot aantal kinderen en jongeren aan deelneemt. Het onderzoek kan voortbouwen op veelal kwalitatief, beschrijvend onderzoek naar afzonderlijke talentontwikkelingsprojecten op cultureel gebied en bij onderzoek naar talentontwikkeling op andere terreinen.

WAT WILLEN GEMEENTEN, PROVINCIES EN HET FONDS MET TALENTONTWIKKELING?

Er kunnen grofweg twee visies op talentontwikkeling worden onderscheiden. De ene visie is gericht op het bereiken van iedereen en daarmee het toegankelijk maken van voorzieningen die talentontwikkeling kunnen bevorderen. Dat wil zeggen dat iedereen moet kunnen participeren in cultuur, zonder enige belemmeringen. Te denken valt dan aan projecten op het gebied van Urban Culture, amateurkunst (verenigingen) toegankelijker maken voor allochtonen.

De andere visie behelst het stimuleren en begeleiden van jongeren naar een professionele culturele loopbaan. Hierbij kan gedacht worden aan projecten om talent te stimuleren en te coachen bij speciale groepen (jongeren in achterstandsituaties, bijvoorbeeld). Maar ook aan talentontwikkeling met het oog op een loopbaan: het gaat daarbij om doorstroming naar bijvoorbeeld het beroepsonderwijs in de kunsten (MBO, HBO). Kortom: de doorstroming bevorderen van talentvolle jongeren naar betere scholing en arbeidsmogelijkheden.

De deelnemers menen dat talentontwikkeling bovendien afhankelijk is van een bepaalde context: bijvoorbeeld of er binnen- en buitenschools een voedingsbodem is waar talent zich (door actieve deelname) kan ontwikkelen. Daarnaast vinden de deelnemers de individuele motivatie van essentieel belang.

De elf deelnemers noemen de volgende doelen voor beleid op het gebied van talentontwikkeling:

- In aanraking brengen met kunst en cultuur
- Ontdekken/vinden/herkennen (intern en extern)
- Behouden
- Zichtbaar maken/tonen; dat wil zeggen, een podium bieden
- Ontwikkelen
- Empowerment
- Voorbeeldfunctie / rolmodel
- Economische zelfstandigheid verwerven
- Professionalisering in een culturele loopbaan
- Verbinden van specifieke voorzieningen

Bron: *Jong Amsterdam Brede Talentontwikkeling, kader Brede Talentontwikkeling voor alle jeugd in Amsterdam 2007-2010*, gemeente Amsterdam, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Amsterdam september 2008

Gemeenten en provincies hebben bij evaluatie van het beleid van gemeenten, provincies en het fonds met betrekking tot talentontwikkelingsprojecten de volgende aandachtspunten:

- wie bereik je en welke aantallen (bereik algemeen en specifieke doelgroepen)?
- hoe doen de talenten het economisch gezien?
- waar komen ze terecht (professioneel of amateurcircuit)?
- hoe functioneert de infrastructuur?
- welke behoeften en wensen hebben talenten?
- hoeveel kinderen uit kansarme gezinnen worden bereikt?

De deelnemers aan deze sessie krijgen een concept offerteverzoek voorgelegd voor meerjarig gezamenlijk evaluatieonderzoek naar de aanpak uitvoering en resultaten en effecten van talentontwikkelingsprojecten. De deelnemers suggereren enkele wijzigingen en aanvullingen voor het offerteverzoek en kunnen tenslotte concluderen dat er voldoende overeenstemming is over de conceptofferte en dat allen geïnteresseerd zijn in een gezamenlijk meerjarig evaluatieonderzoek naar talentontwikkeling. Zij hopen dat de werkgroep moneva een nader voorstel daartoe zal ontwikkelen.

Verslag sessie 5. Leren van volkscultuurprojecten

DOEL: AANDACHTSPUNTEN FORMULEREN VOOR DE MONITORING EN EVALUATIE VAN VOLKSCULTUURPROJECTEN EN EEN PLAN OPSTELLEN VOOR EEN GEZAMENLIJKE AANPAK HIERVAN DOOR MEERDERE GEMEENTEN EN PROVINCIES EN HET FONDS

Volkscultuur is een nieuw beleidsthema. Het is een terrein waarop gemeenten, provincies en het fonds nog zoekende zijn. Over definities van volkscultuur is genoeg gesproken. Het gaat er nu om wat de overheden en het fonds feitelijk op dit gebied gaan doen. Welke doelen stellen ze, welke instrumenten zetten ze in, met welke organisaties gaan ze in zee, welke projecten subsidiëren ze wel en niet en hoe willen ze resultaten en effecten van hun beleid op dit terrein gaan beoordelen? In de praktijk van het beleid en van de organisaties die projecten ontwikkelen en uitvoeren wordt de komende jaren duidelijk hoe de programmalijn volkscultuur gestalte krijgt. Je zou kunnen zeggen dat deze programmalijn een beleidsexperiment is met een onzekere uitkomst. Bij de monitoring van de programmalijn volkscultuur zou de nadruk daarom moeten liggen op het documenteren, beschrijven en volgen van beleidsactiviteiten en projecten. Kernvraag is, welke ervaringen diverse betrokken partijen de komende jaren opdoen met beleid en praktijk op het gebied van volkscultuur, wat ze daarvan leren en hoe ze hun beleid en praktijk verder invullen, aanpassen en uitwerken op basis van die ervaringen.

In de monitoring van de programmalijn volkscultuur zijn projecten centraal te stellen omdat beleid en praktijk daarin samenkomen. Een aantal gemeenten en provincies zou bijvoorbeeld samen met het fonds (dat ook rechtstreeks volkscultuurprojecten gaat subsidiëren) onderzoek kunnen laten doen waarin volkscultuurprojecten 'praktijk nabij' worden beschreven, gevolgd en geëvalueerd. Hierbij gaat het steeds om inhoudelijke én organisatorische aspecten van volkscultuurprojecten. Welke projecten worden onder de noemer volkscultuur georganiseerd en gesubsidieerd en waarom onder die titel? Waar gaan die projecten over, wat betekenen ze en hoe worden ze beleefd, maar ook hoe ze worden aangepakt en georganiseerd? Wat leren organisatoren en andere *stakeholders* van het proces? Het thema 'leren van projecten', dat op tamelijk veel belangstelling kan rekenen, wordt op deze manier toegespitst op volkscultuur. Aangezien het beleid van het fonds en van gemeenten en provincies in hoge mate gericht is op de ondersteuning van projecten is het succes van die projecten een belangrijke graadmeter voor het succes van het fonds en van de decentrale programma's cultuurparticipatie. Het is alleen al om die reden nuttig en noodzakelijk om informatie, kennis en inzicht bijeen te brengen en te delen over de aanpak, uitvoering en het effect van projecten. Dat zou bijvoorbeeld vorm kunnen krijgen via een werkgroep projectevaluatie volkscultuur. Deze kan fungeren als verzamelpunt voor vragen over de aanpak van projectevaluatie en verwijzen naar deskundige en ervaren onderzoekers. De werkgroep kan ook regionale of landelijke gesprekken tussen betrokken organisatoren, beleidsambtenaren en onderzoekers organiseren over projectevaluatie.

WAT GAAN GEMEENTEN, PROVINCIES EN HET FONDS AAN VOLKSCULTUUR DOEN?

De negen deelnemers aan deze deelsessie beschrijven een grote verscheidenheid aan activiteiten op het gebied van volkscultuur. Daarbij hebben ze de volgende beleidsdoelen voor ogen:

- Groepering van mensen stimuleren
- Nieuwe vormen van volkscultuur stimuleren
- Professionalisering verenigingen
- Sociale cohesie
- Inburgering

- Verankering van initiatieven
- Versterking (regionale) identiteit

Hoe krijg je zicht op de brede waaier aan projecten onder de noemer volkscultuur (benchmark)? De deelnemers concluderen dat er een benchmark voor volkscultuur noodzakelijk is.

INVENTARISATIE KENNISVRAGEN

De deelnemers hebben de volgende kennisvragen en aandachtspunten met betrekking tot volkscultuur:

- 1 Wat is volkscultuur? Is volkscultuur een apart domein? Of is het geïntegreerd in professionele kunst/ cultuureducatie/amateurkunst etc.
- 2 Hoe krijg je zicht op de brede waaier aan projecten onder de noemer volkscultuur (benchmark)?
- 3 Hoe vertaal je volkscultuur in beleid?
- 4 Welke partners (overheden, intermediairs, aanvragers en deelnemers) hebben te maken met volkscultuurprojecten?
- 5 Wat is het doel: wil je volkscultuur in stand houden of wil je participatie bevorderen?
- 6 Is volkscultuur per definitie traditioneel?
- 7 Wat is participeren bij volkscultuur?
- 8 Wanneer vind je dat er sprake is van een meerwaarde in een volkscultuurproject?
- 9 Hoe zorg je er voor dat je bij vernieuwende projecten (relatie volkscultuur en professionele kunsten) de bevolking zich blijft herkennen in het project?

Meer algemene kennisvragen die genoemd werden zijn:

- 10 Hoe wordt het project verankerd?
- 11 Hoe krijg je de projectdeelnemers actief?
- 12 Moet je integraal monitoren op participatie?
- 13 Hoe brengen de partners hun project onder het voetlicht?

DISCUSSIE PLAN VAN AANPAK KENNISACTIVITEITEN

Onderwerp volkscultuur is nog niet goed afgebakend. Voor een offerteverzoek is het nog te vroeg. De deelnemers concluderen dat er een werkgroep Volkscultuur, gefaciliteerd door het Fonds voor Cultuurparticipatie, moet komen. De eerste taak van de werkgroep is het benchmark te verduidelijken. De tweede taak is te onderzoeken wat een project volkscultuur tot een goed project maakt. Welke indicatoren/criteria kunnen we benoemen?

De methodiek in de werkgroep kan gebaseerd zijn op intervisie op basis van casuïstiek.

Inhoudelijke ondersteuning ter voorbereiding op de bijeenkomsten gebeurt door externe partij. Fonds voor Cultuurparticipatie stelt de werkgroep samen. Samenstelling moet gebaseerd zijn op spreiding over het land (ook kleine gemeenten!). Minstens vier bijeenkomsten per jaar, van een dagdeel. Deze werkbijeenkomsten kunnen uitmonden in een onderzoek. Ook wanneer er een onderzoek wordt gedaan blijft de werkgroep bijeen komen. Externe begeleiding gebeurt bijvoorbeeld door FCP of CNL. Locatie van de bijeenkomsten is wisselend (steeds een andere provincie/gemeente). De organisatie kan een coproductie zijn van bijvoorbeeld een gemeente en het Fonds, maar de inhoudelijke lijn moet wel vastgehouden worden door een partij (voorbereiding en agendering).

Verslag sessie 6. Sturingsvraagstukken rond steunfuncties en centra voor de kunsten

DOEL: AANDACHTSPUNTEN FORMULEREN VOOR GEZAMENLIJKE KENNISACTIVITEITEN MET BETREKKING TOT STURINGSVRAAGSTUKKEN ROND STEUNFUNCTIE-INSTELLINGEN EN CENTRA VOOR DE KUNSTEN

Een aantal gemeenten en provincies legt in zijn aanvraag voor de decentralisatie-uitkering onder de titel monitoring en evaluatie de nadruk op sturing en verantwoording. In vergelijkend onderzoek naar gemeentelijk en provinciaal beleid ten aanzien van actieve cultuurparticipatie zou onder meer aandacht besteed kunnen worden aan verschillende vormen van sturing, aan de functie die gemeenten en provincies daarbij toekennen aan verantwoording, monitoring en evaluatie en aan de wijze waarop zij gebruik maken van verantwoordingsinformatie en van kennis die via monitoring en evaluatie wordt verzameld. Dat onderzoek kan beperkt blijven tot een beschrijving van verschillende vormen van sturing en daarmee verbonden vormen van verantwoording. Het kan eventueel ook een evaluatieonderzoek naar de legitimiteit, effectiviteit en doelmatigheid van verschillende vormen van sturing worden. Dit is een tamelijk formele benadering, die even goed voor andere beleidsterreinen geldt als voor cultuurbeleid en cultuurparticipatiebeleid. Dat hoeft echter geen bezwaar te zijn. Onderzoek op het gebied van kunst en cultuur is vaak sterk inhoudelijk (materieel) van aard: het gaat om een bepaald thema dat actueel of urgent is, om een bepaalde beleidsmaatregel of om een bepaalde organisatie. Onderzoeksresultaten zijn daardoor moeilijk te generaliseren en het blijft bij kennis over afzonderlijke casussen. Misschien kan juist meer aandacht voor de proceskant van beleid en organisatie op dit terrein nieuwe inzichten bieden en bijdragen aan de kwaliteit van het beleid.

Een tussenweg is, om het thema sturing en verantwoording (dat dus op behoorlijk veel belangstelling van gemeenten en provincies kan rekenen) toe te spitsen op de relatie tussen gemeenten en provincies enerzijds en stedelijke en provinciale instellingen die een belangrijke, structurele plek hebben in het cultuurparticipatiebeleid anderzijds. Dat zijn vooral structureel gesubsidieerde steunfunctie-instellingen en centra voor de kunsten. Overheden zijn in belangrijke mate aangewezen op de deskundigheid, het aanbod en het organisatievermogen van die instellingen om gestelde beleidsdoelen te kunnen realiseren. Overheden hebben er veel belang bij dat deze instellingen niet alleen de opgedragen of gesubsidieerde taken goed (effectief en doelmatig) uitvoeren vervullen maar ook dat ze doen wat ze volgens de gemeente of provincie zouden moeten doen. Vanuit de gemeente of provincie is er dus een sturingsvraagstuk op twee niveaus. Ten eerste welke instellingen hebben welke functie en hoe zijn instellingen ertoe te bewegen om die functie op zich te nemen? Ten tweede hoe kan de gemeente of provincie ervoor zorgen en beoordelen dat de instelling die functie in de praktijk goed vervult?

FUNCTIE EN POSITIE CENTRA EN STEUNFUNCTIE-INSTELLINGEN

De eerste vraag die in deze deelsessie wordt gesteld, is: 'Welke functie en positie hebben centra voor de kunsten en ondersteunende instellingen in beleid van gemeenten en provincies?'. In het beleid van bijna alle aanwezigen zijn de centra voor de kunsten en muziekscholen een belangrijke partner in het uitvoeren van beleid. Hoewel deze partijen vanuit de opdracht van de gemeenten wel de samenwerking moeten zoeken met andere partijen, blijkt in de praktijk dat de kleinere instellingen last hebben van deze sterke positie van de centra en steunfunctie-instellingen. Dit geldt vooral als het gaat om (binnenschoolse) cultuureducatie.

Voor andere onderwerpen ligt het genuanceerder. Bijvoorbeeld als het gaat om het bereiken van nieuwe doelgroepen of het inspelen op 'nieuwe' kunstdisciplines blijkt dat deze grote instellingen, die al jaren lang een bepaalde manier van werken hebben, moeilijk in kunnen spelen op nieuwe innovatieve ontwikkelingen. Daar waar deze instellingen toch ingezet worden als uitvoerder van beleid op het gebied van amateurkunst, nieuwe doelgroepen e.d., wordt samenwerking met andere (kleinere) partijen opgenomen als subsidievoorwaarde. Vaak is het centrum voor de kunsten dan wel degene die de samenwerking initieert en vormgeeft. Een andere optie die wordt genoemd om de samenwerking tussen de centra voor de kunsten en andere kleinere instellingen of initiatieven in de wijk te bevorderen, is een onafhankelijke 'culturaanjager' die deze netwerkfunctie in zijn takenpakket heeft.

STURINGSINSTRUMENTEN

Zonder een goede verstandshouding is het bijna onmogelijk instellingen te bewegen bepaalde taken uit te voeren. Het persoonlijk contact is dus een belangrijk instrument. Daarbij signaleren de aanwezigen dat het topdown opleggen van taken steeds minder vaak voorkomt. Culturele instellingen zijn nu meer 'partner' van de gemeente. Beleid, en de uitvoering daarvan, komt steeds meer via een dialoog tot stand. Wel is het van belang dat de gemeente de regie houdt, stellen de aanwezigen. Het geven van inzicht in ontwikkelingen op landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau, in demografische gegevens en in ontwikkelingen op andere beleidsterreinen wordt gezien als een vorm van regie voeren. In de praktijk betekent het verder dat de ambtenaar het overzicht houdt, middelen ter beschikking stelt, samenwerking tot stand brengt en het uitvoeringsproces volgt en daar waar nodig bijstuurt. Dit laatste wordt gedaan door op gezette tijden te evalueren, waarbij het belangrijk is een veilige sfeer te creëren voor instellingen om toe te geven als dingen niet goed lopen. Het evalueren moet dus niet plaatsvinden in een sfeer van 'afrekenen'. Naast deze veilige sfeer moet er bij alle partijen ook een zekere flexibiliteit zijn om aanpassingen te doen in beleid en uitvoering als blijkt dat dingen niet goed gaan. Om deze flexibiliteit bij de gemeente te bereiken wordt de suggestie gedaan om de politiek niet alleen het eindresultaat te presenteren, maar hen ook te betrekken bij het proces.

Naast het contact dat de gemeente één op één met de instellingen heeft, hechten de aanwezige gemeenten en provincie ook veel waarde aan contacten tussen de verschillende culturele partijen, onderling. Bij voorkeur in de vorm van een netwerk. Dit biedt de deelnemende partijen de mogelijkheid om structureel taken en activiteiten op elkaar af te stemmen, om gezamenlijk dingen te ondernemen en om elkaar te inspireren.

BEOORDELEN UITVOERING

Uit het voortgaande blijkt dat het 'in gesprek zijn met elkaar' als belangrijk sturingsinstrument wordt gezien. Naast 'sturen' wordt het echter ook ingezet als middel om te beoordelen of de instellingen hun taak uitvoeren. De resultaatafspraken die van te voren gemaakt zijn, zijn hierbij leidend. Deze resultaatafspraken kunnen gaan over:

- kwantiteit (bijvoorbeeld hoeveel mensen moeten deelnemen aan een bepaalde activiteit)
- tijd (de tijdspanne waarin één en ander gerealiseerd moet zijn)
- kwaliteit (bijvoorbeeld dat de uitvoering van de activiteit gedaan moet worden door gediplomeerde kunstenaars)

Andere aspecten waar gemeenten en provincies op letten in de beoordeling of een taak goed is uitgevoerd zijn: welk vervolg is er mogelijk en welke nieuwe samenwerkingsverbanden zijn ontstaan? Innovatie en initiatief zijn ook twee criteria die de aanwezigen meenemen in de beoordeling van de uitvoering.

Vervolgens rijst de vraag: 'Wat als blijkt dat ze die taak niet goed hebben uitgevoerd?'. De aanwezigen vinden dat men gezamenlijk verantwoordelijk is voor de uitvoering. Zeker als men ervan uitgaat dat de gemeente het gehele proces volgt, moet ook gekeken worden naar de eigen rol: heeft de gemeente genoeg en op de juiste manier sturing gegeven? Als tussentijds al blijkt dat bepaalde doelstellingen niet gehaald worden moet je als gemeente het project bijsturen of stopzetten. Ook moet je als gemeente je afvragen of het beschikbare budget toereikend is voor het behalen van de doelstellingen. Wanneer er genoeg en juist gestuurd is en het budget toereikend is voor het behalen van de doelstellingen, en aan het eind blijkt dat de doelstellingen niet gehaald zijn, dan kan de gemeente besluiten om het project niet te herhalen of onder te brengen bij een andere instelling.

KENNISACTIVITEITEN

De aanwezige gemeenten en provincie hebben een beeld van welke sturingsinstrumenten er zijn. Wel zouden ze willen weten welke instrumenten in welke situatie het meest effectief zijn. In het bijzonder als het gaat om netwerken: wie zijn de deelnemers, hoe kun je effectief samenwerken met andere beleidsterreinen als welzijn, onderwijs en sport. Maar ook samenwerking met de (onorganiseerde) amateurkunstsector blijft een vraagstuk voor de aanwezigen. Informatie uitwisselen met andere gemeenten en provincies, en presentaties van good practices, vinden de aanwezigen een zinvolle kennisactiviteit.

Concluderend kan gesteld worden dat een (fysiek) kennisnetwerk gewenst is waarin informatie uitgewisseld wordt over de volgende vragen:

- Veel centra en steunfuncties hebben een sterke, zo niet een monopolie, positie in de culturele infrastructuur? Hoe zorg je ervoor dat kleinere organisaties/initiatieven de ruimte voelen en krijgen om partner te zijn in de uitvoering van beleid?
- Hoe sturen andere gemeenten? Wat werkt goed en wat werkt niet?
- Hoe stuur je op vernieuwing, met daarbij aandacht voor inhoudelijk en organisatorische vernieuwing?
- Hoe stuur je op verankering?
- Hoe werkt aanbesteden/offreren als sturingsmiddel?

Bijlage: Lijst van deelnemers

Naam	Functie	Gemeente/Provincie	e-mailadres	sessie
Gemeenten: beleidsmedewerkers, projectleiders, adviseurs e.d. : 32 deelnemers				
Reinier Bakker	Adviseur cultuurbeleid	Gemeente Alkmaar	rbakker@alkmaar.nl	4
Jan Bessems	Beleidsmedewerker	Gemeente Maastricht	jan.bessems@maastricht.nl	3
Peter Borst	Adviseur cultuurbeleid	Gemeente Alkmaar	pborst@alkmaar.nl	6
Katja Brooijmans	Beleidsmedewerker Cultuur	Gemeente 's-Hertogenbosch	k.booijmans@s-hertogenbosch.nl	4
Miranda van Drie	Senior beleidsmedewerker Cultuur	Gemeente Apeldoorn	m.vandrie@apeldoorn.nl	4
Liesbeth van Droffelaar	Senior beleidsmedewerker Cultuur	Gemeente Utrecht	l.van.droffelaar@utrecht.nl	4
Yvonne Feenstra	Beleidsmedewerker en projectleider	Gemeente Helmond	y.feenstra@helmond.nl	4
Greetje van Gemert	Beleidsmedewerker	Gemeente Heerlen	g.van.gemert@heerlen.nl	2
Louise Henderickx	Beleidsmedewerker Beleid en Onderzoek	Gemeente Rotterdam	l.henderickx@dkc.rotterdam.nl	2
Anne-Rienke Hendrikse	Beleidsmedewerker Cultuur	Gemeente Breda	ar.hendrikse@breda.nl	4
Andrea Imhof	Beleidsadviseur Kunst en Cultuur	Gemeente Amersfoort	aa.imhof@amersfoort.nl	6
Ankie van de Kruijs	Senior beleidsadv. Kunst en cultuur	Gemeente Ede	ankie.van.de.kruijs@ede.nl	3
Manuela Lageweg	Projectleider Cultuur	Gemeente Utrecht		5
N. Luybregts		Gemeente Tilburg		3
Hanneke Matthijssen	Intendant cultuurparticipatie	Gemeente 's-Hertogenbosch	h.matthijssen@s-hertogenbosch.nl	3
Frans Meerhoff	Beleidsmedewerker	Gemeente Emmen	f.meerhoff@emmen.nl	3
Ulco Mes	Programmamanager cultuur	Gemeente Tilburg	ulco.mes@tilburg.nl	3
Hanka Otte	Beleidsmedewerker Cultuur	Provincie Drenthe	h.otte@drenthe.nl	3
Lamijne Plat	Beleidsmedewerker Cultuur	Provincie Friesland	l.plat@fryslan.nl	4
Ton Ponds	Adviseur Subsidies en Contracten	Gemeente Enschede	a.ponds@enschede.nl	5
Diane Scheenstra	Beleidsmedewerker cultuur	Gemeente Den Haag	d.m.scheenstra@ocw.denhaag.nl	4
A. Smeets	Cultuurscout	Gemeente Heerlen	a.smeets@heerlen.nl	5
Olga Smit	Programmamanager Cultuurbereik	Gemeente Rotterdam	o.smit@dkc.rotterdam.nl	3
Dayenne Smolders	Senior beleidsadviseur Cultuur	Gemeente Enschede	dayennesmolders@planet.nl	6
Karel Timan	Beleidsmedewerker Toerisme en Cultuur	Gemeente Venlo	k.timan@venlo.nl	6
Jeannette Vedder	Senior Beleidsmedewerker	Provincie Groningen	j.h.vedder@provinciegroningen.nl	1
Richard Veenstra	Senior beleidsmedewerker	Provincie Groningen	R.M.B.Veenstra@provinciegroningen.nl	1
Jan-Leendert Verduijn	Beleidsmedewerker Cultuur	Provincie Zeeland	jl.verduijn@zeeland.nl	3
M.J.H. van der Weerden	Beleidsmedewerker Cultuur	Gemeente Heerlen	m.van.der.weerden@heerlen.nl	3

Hanneke Wiersma	Beleidsmedewerker cultuureducatie/podiumkunsten	Gemeente Eindhoven	h.wiersma@eindhoven.nl	4
Saskia Wilmsen	Beleidsmedewerker	Gemeente Arnhem	saskia.wilmsen@arnhem.nl	1
Marjo Worms	Senior beleidsmedewerker Cultuur	Gemeente Zoetermeer	m.r.worms@zoetermeer.nl	2
Provincies: beleidsmedewerkers, projectleiders, adviseurs e.d.: 11 deelnemers				
Christa van Dam	Beleidsondersteuner	Provincie Noord-Brabant	cvdam@brabant.nl	2
Chantal van Doorn	Beleidsmedewerker	Provincie Utrecht	Chantal.van.doorn@provincie-utrecht.nl	3
Michiel Gerding	Provinciaal historicus	Drents Plateau	m.gerding@drentsplateau.nl	5
Linde Gispen	wnd. senior Cultuurparticipatie	Provincie Zuid-Holland	lj.gispen@pzh.nl	1
Els Joosten	Beleidsmedewerker Cultuur	Provincie Flevoland	els.joosten@flevoland.nl	2
Ellen Koning-Vereecken	Beleidsadviseur Cultuur & Cultuurhistorie	Provincie Noord-Holland	koninge@noord-holland.nl	4
Caroline Smook	Strategisch beleidsadviseur	Provincie Noord-Holland	smookc@noord-holland.nl	5
Mark Stuijt	Beleidsambtenaar Cultuur	Provincie Friesland	m.stuijt@fryslan.nl	1
Jos Stalmeijer	Projectleider cultuurparticipatie	Provincie Limburg	jhm.stalmeijer@prvlimburg.nl	2
Sandra Uijlenbroek	Projectleider cultuurparticipatie	Provincie Noord-Brabant	suijlenbroek@brabant.nl	2
Floor Viveen	Programma adviseur Cultuur	Provincie Gelderland	f.viveen@prv.gelderland.nl	5
Onderzoekers: 7 deelnemers				
Miriam Ligtvoet-Janssen	Projectleider	Tympaan Instituut	mligtvoet-janssen@tympaan.nl	1
Jeannette Medema	Eigenaar/oprichter Movingpeople	Movingpeople	j.medema@movingpeople.info	3
Monique Medema	Eigenaar/oprichter Movingpeople	Movingpeople	m.medema@movingpeople.info	2
Marjolein Nijman	Onderzoeker	BMC		3
Nadet Somers	Onderzoeker	Scoop Zeeland	nsomers@scoopzld.nl	2
Wilma Timmers	Afdeling Onderzoek en Statistiek	Gemeente Helmond	w.timmers@helmond.nl	2
Medewerkers FCP: 8 deelnemers				
Tynke Hiemstra	Secretaris	FCP	t.hiemstra@cultuurparticipatie.nl	3
Michelle Jacobs	Stafmedewerker cultuureducatie	FCP	m.jacobs@cultuurparticipatie.nl	6
Jan Jaap Knol	Directeur	FCP	j.knol@cultuurparticipatie.nl	1
Josephine Lemmens	Secretaris	FCP	j.lemmens@cultuurparticipatie.nl	5
Chrit van Rensen	Adjunct directeur	FCP	c.vanrensen@cultuurparticipatie.nl	1
Marie-Louise Smolenaars	Secretaris	FCP	m.smolenaars@cultuurparticipatie.nl	6
Willemijn in 't Veld	Secretaris	FCP	w.intveld@cultuurparticipatie.nl	4
Femie Willems	Secretaris	FCP	f.willems@cultuurparticipatie.nl	2
Overige deelnemers: 1				
Robert Oosterhuis	Onderzoekscoördinator	Ministerie van OCW	r.e.j.a.oosterhuis@minocw.nl	3